

Kálnoky László halálára

„Keselyűszárnyal csap meg a halálhír, / első hallásra el sem hisszük azt, / mégis gyötrelmes igazság, nem álhír, / gyors cáfolat nem hoz hiú vigaszt.” — A hír hallatán azt éreztük mi is, amit Kálnoky a Jékely Zoltán elsiratásában oly pontosan leírt. Júliusi számunkba még verset küldött, a Holtidényt, melyben egy új műfaj, a verses novella lehetőségeit ízlelgette. Poétai műhelyében — túl a hetvenen — még mindig újdonságokat tartogatott. Pedig öregkorában a legtöbb költő már nem sokat változtat, többnyire a járt úton halad, az összegzésen munkálkodik. Ő éppen ekkor tette teljessé életművét, ekkor emelkedett költészetünk első vonalába.

Sokáig csak műfordítóként tartották számon — igaz, a legjobbak között. A lehetséges változatok című kétkötetes gyűjtemény (1981) csak töredékét tartalmazta fordításainak. Az elbeszélő költeményeket közlő Mázsákat görgetve az idei könyvhétre jelent meg, „szilánkra kell annak hasadnia, / aki fordított teljes életében” — írta A műfordító halálában. S mégis „buzgón töltögette / saját vérét idegen szellemekbe”. Miközben a világirodalom nagy poétáit szólalattatta meg magyarul, a költői mesterséget, a technét egyre magasabb szinten sajátította el. A lángok árnyékában (1970) ezért jelenthetett költői feltámadást és újjászületést. A pálya meredek emelkedése innen számítható. Farsang utóján (1977), az 1980-as Összegyűjtött versek, Egy hiéna utóélete és más történetek (1981), Az üvegkalap (1982), Bálnák a parton (1983), Egy mítosz születése (1985) — a sokáig hallgató költő termékenysége egyre csak fokozódott, anélkül, hogy a lassan egyetlen év verseit tartalmazó kötetek fölhígulást hoztak volna. A legújabb magyar líra eseményei voltak ezek a könyvek, s Kálnoky fiatalabb pályatársait szégyenítette meg munkakedvével, szellemének sziporkázásával, vibrálásával. Ekkor, a hetvenes években lett igazán népszerű, a líra háttérbe szorulásának, térvesztésének elméletét cáfoló nagy költő. Az is igaz, hogy e siker nem lett volna ilyen elsöprő, ha Kálnoky nem írja meg az olyan könnyebben értelmezhető, humoros, anekdotizáló műveit, mint a Homálynoky Szaniszló történetei. A tragikum, a boudelaire-i dolorizmus mellett uralkodó lett verseiben a komikum, a groteszk, az ironia, a „drámai hangütést” azonban nem nyomta el. Megírta Kálnoky az Északont, korunk egyik legszebb versét a haza iránti kötődésről („De élni és meghalni — itt, csak itt!”), s megírta A magyar költészethez ódai szárnyalású sorait: „Az elcsigázott izmok újból erőre kapnak, és hiába gyömszöltek / szűk sírba ellenségeid, harmadnapra virradva, / nekifeszül karod, és a záróköveket elhengeríti, / te pedig megújult dicsőségtől sugárzó arccal / megint kilépsz a napvilágra, / s míg nyelvünk él, hirdeted az Igét!”

A betegség, a testi gyötrellem végigkísérte Kálnoky életét. A szenvedésben azonban „a költészet üzemanyagát” látta, s vallotta, (testi vagy lelki) fájdalom nélkül talán írni sem lehet. „A lét reménytelen” végletes pesszimizmusától egy férfias, heroikus szembenézésig jutott el. Az utóbbi években, mialatt a kimeríthetetlen kedélyű és humorú költő a swifti szatíra eszközeivel idézte föl például az ötvenes éveket, s az időbeli távolság miatt már szinte önmagá is kívülről szemlélte, az elszivárgó idő „baljóslatú képeit” is egyre gyakrabba jegyezhetette föl. „Egyike vagyok / a még függőlegesen álló / oszlopoknak” — írta A sziklamászóban. Tudta, kivétel ő sem lehet. A Tiszatájban megjelent utolsó Kálnoky-versben, „az elhagyott novemberi fürdőhely” gondnokának lá-

tomásában „visszajárnak akik soha többé / nem fogunk már üdülni / se itt se máshol”, s akiknek táncát „a halálfélelelemnél / minden elképzelhető kínzatásnál” rettenetesebb nézni. Föltűnik egy fekete selyemálarcos látogató is, nem visz el semmit, „csak mintha kiszívták volna / a szobából a levegőt / mintha lelopták volna az égről / a nagy fényes medáliákat / minthogyha megszűnt volna minden élet”... Az álarcos úriemberrel Kálnoky ekkor már nagyon közeli ismeretségben volt.

OLASZ SÁNDOR

Tóth Dezső

(1925—1985)

Halálhírére meghallva egy ma már kevésbé ismert költő, Dayka Gábor egyik versszaka jutott eszembe; nekem azonban emlékezetes ez, mert az ő költészetét adta tételül Tóth Dezső, amikor vizsgáztam nála a szegedi egyetemen, és a — most sajnos nagyon szomorúan időszerű — sorok újból föllevenedtek bennem:

Minket, hogyha talán egyszer elérkezik
Éltünknek szomorú, fergeteges tele
Többé vissza, tudod, nem hoz az elnyelő
Sírból semmi Prometheus.

Mindössze három tanéven keresztül tanított egyetemünkön, elszólították más köteleességek. Ám ez az időszak nagyon nehéz és roppant fontos volt, és sok a munka is, amit ezalatt végzett. 1957 és 1960 szeptembere közt nemcsak az egyetemi oktatás újraindításában vett tevőlegesen részt, hanem abban is kiemelkedő érdemei vannak, hogy a szegedi egyetemről a régebbi magyar irodalom történetének egész sor kiváló szakembere került ki; s közben arra is szakított időt, hogy az irodalmi alkotókör antológiát eredményező munkájába is bekapcsolódjék, hogy a rá annyira jellemző módon szakemberként és közéleti emberként egyformán hatni tudjon.

A mi évfolyamunknak két tanéven át tartott előadást a magyar felvilágosodás és a reformkor irodalmáról, mindenekelőtt Csokonairól és a különösen szeretett Vörösmartyjáról. Már ott jól kitűntek gondolkodásának azok a tulajdonságai, amelyeket később könyvek, tanulmányok, kritikák sorában megcsodálhatunk: az alapos tárgyismeret és a marxista teoretikus felkészültség olyan jellemvonásokkal társult nála, mint az egyik kritikusi példaképénél, Bajzánál is kiemelt magasabb nézőpont megtartása, a szubjektív elfogultság és személyeskedés kerülése, a nyíltság, a vita vállalása, a bátor szókimondás őszintesége és — nem egyszer — keménysége. Jó mestere volt az egyedi műkritikának is, igazi elhivatottsága azonban a folyamatok föltérképezésére, értelmezésére és értékelésére volt, az egységben látás, az egészben való gondolkodás nagy erényének birtokában.

Életműve a tudatosan és programszerűen vállalt sokoldalúság egyik mintapéldája. Azt vallotta, hogy a szűk szakmai specializálódás és bezárkózás veszélyeinek korában az igazi emberi teljességhez egyaránt fontos mind a szaktudomá-